

58

83 Sammelband

2.

Fd 1690^a

HERMANNI von der Garde

Ad Clarissimum Virum

PAVLVM MARTINVM
NOLTENIVM,

Poetam Laureatum Cæsareum,
Philologum insignem,

In Mosis

Severissimi morum censoris
historiam

Genes. II, 18. 19. 20.

De vocatis ab Adamo animalibus,
in Bochartum

EPISTOLA.

Editio secunda.

HELMSTADI,

Typis Georg. Wolfg. Hammii Acad. Typogr.
A. M DCCV.

HERMANN
MANN
COLLEGIUM

Consilium Mosis celsum , depin-
gere, *Adami*
Judicio, blandi commoda con-
jugii.

1940 g 9094

Clarissime Vir.

QVam volupe fuit, te nudius tertius vidisse, illis ipsis diebus, quibus superiori anno, solenni templi nostri Academici inauguratione, Te Poetam præclarum, eruditum, cui pauci in hisce nostris oris spiritu & ingenio pares, in sollemnissima panegyri creare ac celebrare contigerat. Eoque major ex memoria voluptas, quanto aptior tuo genio atque foro differendi materia; de carmine Teutonico, a juvene non indocto in honorem novi Vice-Rectoris, inclyti Medici, ex historia Adami, præstantissimi Physici, derivato. Qvam blanda & peramœna tua confabulatio, qui non ex eruditorum vulgo, tetrico ore, sed fronte magis serena atq; exporrecta, Mosen intueri didicisti. Te non fugit Moses, quem non fugis. Familiarius cum Mose, ut ille tecum, versatus, familiarius cum illo de rebus antiquis,

ab ipso scriptis, differere consuevisti. Non barbarus tibi Moses, quem multis in deserto annis videras, cujus os frontemque coram inspexeras, cujus nutum sermonesque multos audiveras. Quam bene profecto agitur cum illis viris doctis, qui de Mosis rebus judicaturi, Mosis os non horrent, non frontem reformidant. Te felicem, cui Moses non hospes, non peregrinus, non molestus, non adversus, non invisus, sed probe cognitus & perspectus, imo familiaris. Sollicitus proinde tute de vulgi, & inter eruditos, opinione, *Adamum omnibus brutis, volatilibus & terrestribus, nomina imposuisse, naturae cujuslibet congrua*: Sollicitus inquam tute de hac re, num vestigia illius facinoris apud Mosen deprehendantur genuina, pro tuo ingenio erudite disquisivisti. Eaque occasione historiam, quam in oculis habet *Judeorum vulgus*, Adamo tantum facinus conciliaturum, *Gen. II. 19. 20.* cupide, nec infeliciter tecum ponderasti. Profecto, *Judeos* Mosen ignorare non mirum, qui, tametsi Mosen crepent & ostendent, inque caelum evehere videantur, eundem e monte ad castra reversum cum majoribus suis fugiunt & horrent. *Judeorum Doctores*
omnia

omnia in Mose obvia in suæ gentis trahunt laudes, quorsum si nolit sequi Moses, tamdiu vellicant, donec speciem ad minimum obsequii præ se ferat. Quo affectu fascinati *Judeorum* plerique tantopere, ut Mosen suo plane obnubere malint velo, ne quis frontem intueatur, quam admittere ut torvum videat, gentique male precetur aut ominetur. Quare Moses plerumque alius plane hodie, quam fuit quondam, a suo genio remotus penitus, arte *Judaica*, quæ pro fueta vafricie Mosen fingit & refingit, donec lubrici ac gloriæ gentis vel invitus serviat. Ita sane operosissimi *Judeorum* sunt doctores, ut quocunque tandem colore, pingant, penicillo Mosis abusi, Adamum omnibus totius orbis animantibus, volatilibus & humi gradientibus, nomina, naturæ singulorum ex asse conformia, attribuentem ac proclamantem. Id quod tanto molimine plerique agunt *Rabbinorum*, ut memorent, *Adamum tam exacte nominibus naturam cujuslibet bruti expressisse, ut tota animantis vel maximæ molis, essentia pusillo nomine sit comprehensa.* Ex quo magnifico Adami facinore asserere deum conantur *Linguae Judaicæ cum antiquitatem, dignitatem*

ac majestatem, tum pondus ac vim significandi inexplicabilem. Volumen compingerem, si hanc *Judeorum gloriolam*, genti, ut opinantur, singulari honori cedentem, ipsorummet verbis explicarem. Aliquo modo hoc jam levati sumus onere, a *Buxtorfio* præsertim & *Bocharto*, quorum uterque *fascinum Judaicum* vix ac ne vix quidem evitare potuit. *Temere* profecto, ut in multis aliis, *Judeos imitati* & cæco impetu secuti Christianorum non postremi. Ut commune tandem evaserit hoc *fascinum*, *verbis significantissimis*, *propriissimis*, *totam omnium animantium naturam admirabili & inexplicabili brevitate Adamum expressisse*. Ut quodlibet bruti proprium apud Hebræos nomen grandis sit instar voluminis, quo tota illius natura affectionesque omnes sint descriptæ. O bonos *Hebræos*, qui brutorum nomina ab Adamo imposita significantiora putent, quam *ipsius* fuerat *Adami*, a Deo inditum, quod non nisi originem humi, qui ex humo natus, subindicat, naturam hominis plane non attingit. Oculatiores *Judeos* ipso Mose, ipsoque Deo, qui plus videant in brutorum nominibus, quam quod datum Adamo, animantium

mantium sane nobilissimo. Imo, si desere-
 re vim *nominis Adami*, a Mose subindica-
 tam, velimus, *qui ex humo sit exortus*, statu-
 ereque cum aliis, Adamum dictum a ru-
 bore vel venustate & pulchritudine, quod
 venustissimum sit animalium, nec hac sane
 ratione natura & *essentia hominis expressa*,
 nisi valde obscure & tecte: ut inveni-
 sissimum foret, in colore & venustate essen-
 tiam hominis, nisi forte venustissimi &
 mollissimi sexus, collocare. Quis quæso
 illos colores in Adamo penetraret? Caven-
 dumque sane, ne fucus fiat. Tanti est *Judeo-
 rum fascinum* & vana persuasio. Et ferri *Ju-
 daicæ ideæ* possent, modo non præ nimia
 acie mens hebesceret, & illorum impatien-
 tes fierent, qui illud non vident, *naturasque
 brutorum & avium in nominibus* nec hario-
 lando assequuntur. His iudicii imbecilli-
 tas non debebat esse damnosa. Quid enim
 reprehendam illos, qui se non videre nimis
 ingenue fatentur, quod nec vident ipsi, qui
 se videre jactant. Illi sinceri, qui imperitiam
 testantur, hi præfracti, qui imponere aliis
 magno nisu velint, quod ipsi non capiunt,
 nec vident, nec animadvertunt. Tute re-
 ctius sapias, qui ultra Mosen sapere renuis.

Videre detrectas, quod Moses nec vidit, nec monstravit. Hoc miror, fas esse, in tanta studiorum luce, si modo lucem appellare fas sit, qui in tenebris palpamus, Mosē *cum Judæis* rapere quo nolit, Mosē ad edicendum compellere, quod effari veritas & religio vetent. Scilicet hodierni seculi hic genius, si nolit ire Moses, quo jubeatur, nec illi concedere, ut pergat, quo tendit: Eundem obnubere, ne frons videatur aperta. De cætero, nos humiles & devoti Mosē obsecrabimus, velit pro sua humanitate, velo remoto, frontem, dum velimus, monstrare, & dum opus, os aperire infucatum, remque edisserere ut quælibet gesta. In nostro sane argumento benignus & perquam facilis *Mosēs*, qui absque ambagibus negotium Adami, non tenue, sed maximi profecto momenti, dilucide, tametsi brevibus, commemoravit, *morum censor gravissimus*.

Scilicet secundo Geneseos libello, cujus initium cap. II. 4. *reconditam Adami historiam* pertexturus divinus scriptor, cum geminam ejus sedem notasset, adeoque recensuisset, Adamum ex illa regione, in qua conditus, transire jussum in vicinum Ori-
enta-

entalem tractum, foecundissimam *terram*, quam *coleret* & *conseruaret*, omni, praeter unum aliquod genus, victu indulto: Ad alterum *§. 18.* digreditur momentum, *Adami* scilicet *conjugium*, illustrandum, ejusque dignitatem vindicandam. Qui namque tantis opibus affluentem, & optimis fructibus frugibusque abundantem regionem, suae curae commendatam, colere iussus erat, nec colere tantum, verum etiam *conseruare*, auxilio opus habebat, apto, eoque continuo & constanti. Idque non ex desiderio duntaxat *Adami*, pro summa rei quotidiana necessitate, verum ipsius summi numinis sententia & decreto.

Quapropter *memorabilem historiam conjugii Adami* concise consignaturus *Moses*, moribus *Israëuitarum emendandis intentus* prorsus, *diuinam* totius hujus rei gestae *originem*, & conjugis ab *Adamo* quaerendae & comparandae, tandemque ab eodem repertae & obtentae, *fundamentum, irrefragabile diuinum oraculum*, sollicite & apertissime praemittit *§. 18.* *Adamo*, inquit *Moses*, in regione fertilissima, omni proventu exuberante, sic collocato, eoque in colenda & conservanda illa terra occupato, divina

providentia edixit, & pro rei necessitate de-
 finivit: *Non esse bonum aut congruum, Ada-*
mmum, pro tanta injuncta rerum conficien-
 darum ac conservandarum cura, *existere so-*
lum, sine auxilio & adjumento: Tanto labo-
 ri solum illum haud sufficere, nec curatu-
 rum recte sua, nec, quod maximum, pro-
 ventum resve partes conservaturum, abs-
 que opitulante & subveniente manu. Pri-
 mam hanc oraculi & divini decreti partem
 sapientissimus Moses admodum circum-
 specte laudatis concisis & memorabilibus
 expressit verbis: *Quoniam scopus & con-*
silium Mosis, ut in cæteris, gentem Israeli-
 ticam sui commonefacere officii, eam *in o-*
mnivita genere ad divinam invitare provi-
dentiam, adeoque & *decentissimum* demon-
 strare *conjugalis societatis fontem & benignis-*
simum principium, pro illustranda ejus digni-
 tate integritateque: *Suavi scil. laboris con-*
fortio jugalem excellere societatem. Quando-
 quidem enim gens Israëlitica ex Ægypti
 voluptate in desertum indecentes advexe-
 rat mores, suas conjuges, vel optimas juga-
 les, nisi voluptati quocunque modo satisfa-
 cerent, sive ex ætate, sive mutata forma, si-
 ve affectu quocunque modo alienato, do-
 mo

mo citra prægnantem causam mittere, vinculo temere soluto, pro libidiosa in populo divortii intempestivi consuetudine: *Ancipites* hosce *plebis Judaicæ mores* oraculo divino in exemplo Adami more suo reprehendit *Moses acerrimus boni ordinis vindex*: Quod ad connubii Adamitici societatem faventissima fuerit ansa, *domesticæ curæ partitio*, quod opus habuerit socia ad labores ferendos & res conservandas: Nefas proinde esse, pro divini primi oraculi tenore, molle consociationis vinculum temere solvere, ac blandam conjugalem pro arbitrio domo mittere, si suum illa præstet officium, operarum nimirum particeps, & rei familiari conservandæ addicta, tametsi aliàs mariti voluptati & affectui respondere non videatur.

Memorable igitur hoc & *favorabile conjugii fundamentum*, ex divino oraculo & decreto, *pro necessaria laboris ac sollicitudinis communitate*, propositionis instar præmittit Moses. Idque arduum & *blandissimum momentum* altera divini oraculi & decreti parte illustrat amplius, divino ore: *Faciam illi auxilium, quod illi sit præsto. Qui luculentissimus & penetrantissimus, sed & blandissimus*

mus

mus in priora verba est commentarius. Di-
 xerat Moses: Divinam providentiam anim-
 advertisse, uni Adamo laborem omnē im-
 positum pro tantæ rei familiaris cura susti-
 nenda nimis fore molestum, & Adamum
 solum ei fore imparem. Addit nunc Moses
 pro isthac providentia divina *divinum* quo-
 que *de auxilio parando decretum*. Id quod
 tam concisum, sed & tam manifestum &
 planum, ut omnium sensibus & iudicio sit
 expositum: Nimirum pro cœlesti decreto
 sociam Adamo benigne destinatam esse, di-
 viso inter eos labore demandato ac conser-
 vandarum rerum studio. *Auxilium*, mitissi-
 mo & desideratissimo nomine, appellat
 Deus auxiliatricem manum, devinctissi-
 mam conjugem, *dulcissimam curarum & fa-
 miliaris rei sociam*. Neque vero satis fuit divi-
 næ menti, qualecunque vocasse auxilium,
 quod viro varium contingere alioquin pos-
 sit, sed admodum sollicitè singularem *teneri-
 rimi affectus & delicatam* addit *determinatio-
 nem*: Tale auxilium, quod *vere semper viro
 sit præsto*, in opere & ampla rei conservandæ
 cura. Hæc, inquit Moses, est cœlesti decreto
 immota conjugalis societatis basis, *dulcissi-
 mum familiare auxilium*, quo obtento, res
 dome-

domestica & familiaris, viri curæ commissa, integra maneat & salva.

Cæterum hoc oraculum de necessitate *so-*
dalis Adamo jungendæ, pro laborum levami-
ne & conservandæ rei adjumento, ut & *de-*
cretum, de tali jugali Adamo concilianda atque
affocianda, est generale: Nec modus Ada-
mo tunc denunciatus talem obtinendi,
nec definita adhuc aut demonstrata, quæ
in amicam societatem allicienda. Quoniam
igitur *Moses*, sagacissimus Israeliticæ gen-
tis legislator, *severissimus morum censor*,
& virtutis restaurator solertissimus, *summo*
hoc ubique agit studio, ut Israeliticum populum,
ab inconditis gentium vicinarum, idolis dedita-
rum, moribus a vocet atque abstrahat: Abo-
raculo isthoc & decreto divino, de necessa-
ria jugali paranda, ad describendum *modum*
pergit, quo *Adamum* illam quidem sollicite
& solerter *quæsi-visse*, sed neutiquam tali via
obtineri, prudentissime *judicasse*, perele-
ganter pingit.

Cui vero ignotum, *Mosen*, in *Israelita-*
rum vitam bene recteq; instruendam summa
sollicitudine invigilantem, *conjugii inter*
Israelitas, præ ceteris vitæ negotiis *feliciter*
formandi curam mille modis gessisse, & re-
gulis

gulis infinitis uberrime expressisse? In quibus, exempli numero, quod toties solertissimo studio caverit circumspectissimus legislator, ne Israelitæ cum barbaris populis Cananæis, vel vicinis irreligiosis gentilibus, qui cum brutis pari passu ambularent, affinitatem contraherent, uxores inde sibi neutiquam adsciscerent, ad tranquillitatem vitæ inter Israelitas parandam nihil allaturas, quin damno & exitio futuras, quippe quæ, ob idolorum cultum, & mores ab Israelis republica plane alienos, animos Israelitarum à vero Deo ad idola facile essent pellecturæ. Tanta, & inexplicabili sollicitudine, *ab inconditis gentium moribus quibuscunq; in hoc vitæ genere Israëlitas abstrahere & absterrere annisus* & hic, attentissimus ac diviniissimus Moses. Erat nempe hujus ætate foedisissimus & turpissimus, non solum inter subjugandos Cananæos sed & vicinos plus quam barbaros & infrunitos ac brutales populos, vere ferus mos, contra humanam indolem, foedæ libidini explendæ mancipatus, insulforum brutorum more invectus, cum brutis consuescere, eisque omnis generis, pro cujusque hominis-bruti ferali & impetuosa, non venere, sed libidine aut

ne aut furore. Infeceratque pestilentissimum hoc virus non solum horridas ac barbaras gentes, sed & æstuantem populum Judaicum in deserto palantem, ac contra naturæ indulgentiam, vicinorum scelera temerario ausu æmulantem. De foedis istis & nefandis Orientalium gentium criminibus, in bruta exardescendi, non est quod quippiam dicere oporteat, partim quod res sit omni turpitudine turpior, & honestam fugiat orationem, partim quod historicorum Commentarii his fordibus nimium quantum sint maculati. Cananæos saltem, populo Judaico in deserto degenti vicinos, ut obiter attingamus, memorat ipse Moses, divino oraculo, eos & ob hanc rationem sedibus excuti & justo judicio divino extirpari, quod cœcæ & immoderatae apud illos libidinis æstus non solum in illicitos incestus, sed & turpissimam brutorum consuetudinem exarserit. Temerariam, spurcam, & lutosam apud Israëlitas æmulationem, qui nec a brutis, gentilium more, in deserto abstinerent, nec suo corpori nec sanitati nec rationi parcerent, naturæ inimici, multis legibus publicis vehementer detestatus in deserto Moses, Ex. 20, 15. Lev. 20, 15, 16.

qui-

quibus supplicia dicitaret, inhumanis criminibus apta & digna. Quippe quos turpes homines, nec homines, sed pecudes, aut brutis deteriores, vita & societate humana indignos, vita privandos ediceret, nec nisi lapidum fulminibus aut incendio vivorum istorum corporum ac cineribus ipsorum horrenda & abominanda scelera aboleri, aut publicam vindictam expiari posse, nostratum civilium legum exemplo, palam decerneret. Quod igitur sanguinis venenum & inextinguibilis æstus in bruta sæviens, non nisi lapidum mole aut flammis tolli vel sedari possit, sicuti omnis quoque posteritas plus quam brutis hisce publicam destinavit flammam, quæ tam infandam libidinem & foedam aliorum æmulationem extingueret atque absorberet: Hinc *Moses*, quando in descriptione *necessarii Adamo conjugii*, divini oraculi præsidio pronuntiaverat, commercium viri cum alia, *ad amœnam* potissimum familiaris curæ *societatem* tendere, non in voluptatis solius usum: Nobilem illam & momentosam conjugalis ab Adamo quæsitæ historiam *acer morum vindex* ita temperat, ac modestissime instruit, ut ad *severum religiosissimum*

num ipsius Adami iudicium provocet , qui hoc genus commercii cum brutis homine indignum , & naturæ adversum , foedumq; , infandis morbis obnoxium , pro summa sua sapientia iudicaverit. Quod tanto diligentius agit *Moses* , strenuus virtutis assertor , quanto penetrantius *Israëlitæ Adami exemplo!* moverentur ac jure caverentur. Idcirco isto modo , post decretum divinum de socia Adamo jungenda , *solicitudinem Adami* , divinitus injunctam , castissimo pro more stylo pingit argutissimus *Moses* , ut demonstret , Adamum diu multumq; in omni viventium genere circumspicere jussum , num quæ in societatem advocari posset ; Ut ipsemet deprehenderet atque clare animadverteret , nullam plane cum ullo bruto familiarem consuetudinem naturæ humanæ esse convenientem , & pro levanda ac conservanda re familiari sociam ex ista turba allici atque evocari nullo modo posse. Hoc itaque *Adami* , divino oraculo *ab ipsomet prudentissimo Adamo expectatum iudicium* , de ineptissima & inconvenientissima cum brutis consuetudine , quæ ad societatem levandam , remque familiarem melius administrandam aut tuendam nullatenus quadret , admodum scite & orate

B

nate

nate pingit elegantissimus scriptor divinus, v. 19. 20. Cum de Adami sociā appāranda ageretur, jam creāverat, inquit, *Deus ex terra omnia bruta omnisque generis volucres. Ea ergo in Adami oculos incurrere jussit, effecitque, ut omnia extra se animalia, ubicunque degeret obvia, adspiceret. Animum Adami, inquit Moses, movit Deus, ut in quācunque passim incideret animalia, ubicunque commearēt in illis regionibus, at- tēte contemplaretur, num quod in illis animalibus, quod divīno indultu in sociā advocare, sibi que jungere posset. Sedit itaque circumspēctissimus Moses oculatissimum Adamum, omnium generum terrestria & volatilia animantia, ubicunq; obviam venirent, spectantem, atque de jugali ex illis advocanda dispicientem. Meminit- que studiō Moses, primo terrestrium, dein & volatiliū: Ut nullum extra hominem obvium animal exclusum quis putet, maxi- me cum gentes nunc his nunc illis fæde abuterentur.*

Idque divīno instinctu imperatum Adamo studium, curate in omni brutorum genere dispi- ciendi, an ullum in illis, quod in laborum cura- rumque domesticarum, rerumque conservan- darum

darum societatem vocari posset, Mofes admodum eleganter & perquam clare his exprimit verbis: Contemplatus bruta divino nutu Adam, *ut dispiceret, num quod illorum ad-vocaret pro auxilio desiderato, aut ad se pro socia adscisceret, sibiq; pro adjutrice jungeret.*

Neque adeo his verbis, *quodnam illorum vocaret*, jactatum Adami designatur negotium, nomina omnibus bestiis & volucris dandi, & quidem ut vulgus sibi persuadet absque ratione, pro natura & ratione cujusvis bruti. Neque enim scopus historię ullo id fert modo, quando *de blandissima Adami socia quærenda sermo est*, non de brutis appellandis, & nominibus quibusdam insigniendis. Profecto, uti à scopo hoc Mofis plane alienum, ita absolum negotium, & Adamo minus congruum. Cui enim finis aut usui nomina daret brutis & volucris, cum nullus tunc hominum existeret, præter unum Adamum, qui audiret. Dei alia ratio, qui nomina rebus dedisse commemoratur, de quo differendi locus hic non est. Nec sane brutis aut volucris hic Adami labor commodo cessit nec Adamo honori. Bruta, ut obviam facta, abiere; aves prætervolarunt, ut vel per totam vitam amplius

nullas illarum conspiceret. Quid igitur in-
 anis illa & horaria denominatio? In ventum
 & aerem? Ergone alia in creaturis Dei non
 erant observanda, quam quibus titulis or-
 naret bruta? Hæccine vero digna, quæ Mo-
 ses inter omnes Adami actiones nice
 commemoraret? Nihilne amplius de Deo,
 Dei majestate, Dei potentia, Dei voluntate?
 Ergone non infinitæ aliæ res creatæ digni-
 ores, quæ nominibus insignirentur? Et, si
 bruta & aves nominibus suis ornanda fue-
 runt, cur non & pisces? Cur non & innume-
 ra & prægrandia corpora marina, terrestri-
 bus ampliora atque spectabiliora, suis con-
 decoraret nominibus? Aut hæc illis infe-
 riora? Et si illorum nomina ab Adamo, unde
 piscium & monstrorum marinorum, quæ
 apud Hebræos supersunt? Ab aliis? Cur non
 æque ab Adamo? Et si ab Adamo, cur non
 horum etiam meminit Moses? Infelicior
 Adamus his quam istis denominandis? Sa-
 ne uti brutorum cognominatio nec digni-
 tatem Adamo nec venerationem parere
 potuit, ita prudentior Moses, quàm ut u-
 num hoc tenue ex omnibus negotium A-
 dami recenseret: Cum verosimile utique,
 Adamum, pro connata sapientia, divina &

coelestia celsiora opera, vel & in terris mil-
 lena elegantissimarum plantarum & nobi-
 lissimarum arborum genera, singulis mo-
 mentis oculis manibusq; obvia, contem-
 platum, si nomina danda nominaturum;
 Mosenq; absq; dubio & hunc Adami mul-
 to præclariorem laborem commemoratu-
 rum. Neque adeo vel scopus Mosis vel rei
 dignitas fert, ut, extra orbitas, hujus operæ
 Adami, si quæ fuit, hic meminerit Moses.
 Ut dissimulem, quod quisque videt, quam
 incongruum, quod vulgus Judæorum ani-
 mo concepit & somniat, hoc Adami nego-
 tium, omnibus orbis animalibus, mansue-
 tis, feris, omnibus volucris, nomina im-
 ponendi. Ergone ad Adamum omnia vo-
 latilia, maxima, minima, innumera, quibus
 aer per totum orbem repletus, advolarunt?
 Quæ in sylvis degant densis & conspectum
 fugiant? Ex angulis Europæ, ex insulis &
 montibus Asiæ, ex sylvis Africæ & Ameri-
 cæ? Quanta hic avium & volucrum nubes?
 An omnes simul ex tam remotis orbibus
 ad Adamum festinarunt? An ordine aliquo?
 Et quo? Et unde illis constitit ordo? Quam
 diu hæc volucra coram Adamo substitute-
 runt, ut naturam cujuslibet examinaret &

apto exprimeret nomine ? Unde illis innotuit volucris, quando iterum esset avolandum, nomine impetrato? Abegit illa vel avolare jussit Adam ? Quot anni insumpti vel volatilibus omnibus totius orbis spectandis, quorum aliqua tam exilia, ut visum pene fugiant, nec obiter, sed ita ut naturam penetraret ? Hæccine spectacula digniora Evæ fuissent præsentia ? Quæ elegantissimarum avicularum myriades non sine voluptate simul fuisset contemplata, vel & indolem observasset, nomenq; aliquibus decens & elegans dedisset. Et tanta illa absente ? Par ratio pecudum, jumentorum, ferarum, sine numero. Illane ex abstrusis orbium remotissimorum antris, ex tenebricosis lustris, ex invisis & impenetrabilibus Asiæ, Africæ & Americæ sylvis, ex montium jugis & cavernis, ex profundissimis terræ latibus, ad Adamum uno in loco in hortum accurrerunt ? Quot & quanti hi exercitus ? Et pro solo nomine indipiscendo ? Quantus labor, & quod temporis intervalum ? Et Eva iterum absente ? Quæ sane animalculorum conspectum non fugisset, Adamo præsentem. Nihil horum apud Mosen, ad quæ nec mens nec sententia collimaret.

Quæ-

Quæcunque obviam venirent Adamo brutæ, terrestria aut volatilia, in illis regionibus degentia, spectasse fertur, & eo quidem fine in his circumspexisse, ut animadverteret, num quod inter hæc, quod auxilio sibi esse quotidiano posset, quod in contubernium adscisceret, ejusque adjumento tutò niteretur. Locutio Mosis generalis, pro scopo & contextu explicanda.

Scopus erat, Adamo divinitus destinatum fuisse sociam: Dispiciendum itaque fuisse Adamo de aliqua, si quæ in omni animantium genere daretur, quæ in societatem adscisci posset. *Sollicitum sic hac de re Adamum* quando religiosissimus fuit Mose, alterum quoque vulgi apud idololatrias gentes receptum scrupulum pro celso suo judicio apposite & perquam scite eximit. Erant nimirum gentiles, uti in Ægypto, ita & in Arabia, Sabæa, cæterisque regionibus finitimis, plebejis turpiter fascinati traditi uncullis, de occulto familiari & benigno *animarum defunctorum, utriusque generis*, ac familiarium dæmonum, cum homine commercio, tum quoad laborum & negotiorum auxilium, tum veneris usum. Quibus adeo gentiles sua offerrent sacrificia, idololatriæ

mancia. Sicuti & Judæorum libri in hunc usque diem lepidis referti traditiunculis de Lilith, prima Adami venditata uxore, ex terra creata, quæ, cum in Adamum frustra quæsvisset imperium, aufugerit, hodieque lætantibus noctu sit molesta. Quam strigem vocant gentiles. Qualium nugarum, de advocandis in subsidium animabus & dæmonibus, oriens & crassiores hodie Cabbalistæ grandium voluminum mole pleni. Nec sagæ nec magi ab illa arctiore, voluptuosa etiam, defunctorum & faventium dæmonum, impura quoque consuetudine se alienos in hunc usque diem profitentur, qualibus narratiunculis examina illorum scatent. Quorum acciendorum defunctorum auxilium & familiaris dæmonum usus, gentilibus frequentatus, ab humano genere alienus, uti aliàs cum sacrificiis illis oblati a Mose passim damnatur, Lev. 17, 7. Deut. 32, 7. Exod. 22, 17. Lev. 19, 31. 20, 6. 27. ita & hic à sagacissimo scriptore divino in exemplo Adami repudiatur: Adamum, cum de auxilio, pro re familiari paranda & conservanda, quærendo, sollicitus divino esse jussu debuerit, non nisi inter animantia viventia, circumspicere jussum, *neque*

neque ex ullo alio genere auxilium pro societate sibi evocaturum Adamum, præterquam ex illis, quæ animantium viventiumq; nomen cum ipso Adamo ferrent, ex quorum consortio vita & fortuna vitæ serena porro pararetur, exclusis defunctorum animabus & dæmonibus advocandis, in quos pro blanda & humana societate instituenda & auxilio quærendo nec respicere integrum.

Nemo proinde, scopi memor, tam insulsus fuerit, qui vel autumaverit vel venditaverit, illis Mosen verbis significare, Adamum omnia bruta terrestria & volatilia appellasse *animal vivum*, sive unum illud ab Adamo omnibus datum fuisse nomen. Quid hoc singulare, & cui usui vel fini referret Moses, qui alia profecto majoris habuisset momenti. Imo, ne ullo quidem colore Adamo hic tribuitur hoc brutis datum nomen, quin contrariū affirmatur: Quodcumque vocaret aut vocaturus esset Adam pro auxilio, jam ante nomen habuisse *virum animalis*, Gen. I, 20. 21. 24. 25. cap. II, 7. Sensus omnino Mosis est: Quodcumque ad se evocandum constitueret Adam, pro adsciscendo amabili adjutorio, auxiliove vitæ & fortunæ, *animal* erat, non ferendum nisi nomi-

ne *animalis vivi*, non animæ defunctæ, non immitis dæmonis, idololatrarum gentilium more & sententiâ.

Ita Moses, servandi in populo decoris studiosissimus, hætenus v. 19. consilium Dei enarravit, pro foedis Israelitarum moribus declinandis ac repudiandis, sive cum brutis sive cum defunctis dæmonibusque societatem ineundi, quæ utraq; ad auxilium societatemq; humanam pro domesticis rebus conficiendis conservandisq; sint ineptissima: Scil. Adamum fuisse iustum dispicere inter viva animantia, quomodo-cunq; illa vocarentur aut nominarentur, numquod in illis deprehenderet, quod in ipsius auxilium adscisci posset. Subjungit nunc Moses v. 20. *Adami factum & obsequium*, pro divino isthoc imperio aut instinctu. Obsecutus Adam, circumspexit in omni animalium genere, quocunq; ferantur nomine, an eligi ex illis apta posset vitæ & laborum focia seu jugalis. *Nominatim, si-ve sigillatim, ob- via omnis generis animantia percensuit, si-ve domestica essent jumenta & cicurria, si-ve volucres, si-ve bestia agri aut fera quæcunq;.* Omnia, inquit Moses, viva animantia, quocunq; veniant nomine, attente
con-

consideravit & expendit sedulo, pro divino nutu & instinctu ipsemet ingenue iudicaturus, an aliquod illorum esset, quod ad auxilium desideratum societatemque ineundam, alendam, remque familiarem conservandam facere posset. Pingiturque Adam, feriem quasi omnium animantium obviorum curate & plus simplici vice pertexens, utpote quæ oculis suis usurparet, coram observaturus, an ad scopum aliquod illorum pertineret. Quæ Adami sollicitudo exemplo sistitur Israelitis, qui non imprudentiores Adamo, temere in bruta ruere desisterent, & a foedo illorum abusu cum horrore abstinerent, nec humanum auxilium inhumano more ab inhumanis expectarent.

Quo fine ipsummet Adami iudicium tandem à Mose gravissimo morum censore claris subnectitur verbis: *Atque ita*, inquit, postquam diu satis multumque in brutorum & ferarum volucrumque gregibus de sociis cautus circumspexerat Adam, *pro Adamo non invenit auxilium*, & tale quidem, quod *præsto illi semper esset*, seu jugalem. Quæ diserta *Mosis conclusio*, de non inventa ab Adamo ex brutis jugali & laborum humano-

rum

rum socia, exacte respondet superiori *Mosis propositioni* & divino oraculo, de necessaria Adamo, eaque propter quærenda ac comparanda aliqua conjugali. Quæsit, inquit, inter animalia, non invenit. Qui non invenisse dicitur, cum necessariam judicaret, quæsit, maxime, cum quærere juberetur. Quæ causa est, quare Moses tandem jungat, in brutis quæsitæ, nec hæctenus ab Adamo inventæ, conjugis & sodalis, veræ & naturæ humanæ debitæ atque congruæ originem, in ita que cum ea bomine dignam benignissimam ac benevolentissimam societatem, *v. 21. seq.* Quædere nunc nobis non est sermo. Sufficit, Adamum isthac vera conjugate reperta summo gaudio in hæc erupisse verba: Nunc tandem in hac Eva deprehendo os ex ossibus meis, & carnem ex carne mea, sive jugalem, humanam, homini congruam, ejusdem naturæ atque indolis, quam diu quæsisset, & frustra hæctenus expectasset. Quo pacto *historia hæc Mosaica penetrantissimum ad virtutem, honestatem, decentesque mores calcar est*, luculentissima pro conjugali societate apologia, cujus dignitatem veheret excellenter.

Viden, Clarissime Vir, Mosis scopum & orationis filum, & ab oculatoribus Judæis cum perspicaci Abarbanele nobiscum faciente, agnitum & laudatum. Absque Mosis scopo, quem in scribendo sibi habuit præfixum *acutissimus scriptor divinus*, absque illius consilio, quare hæc, illa, ista, hoc, illo, isto modo expresserit, *omnibus Catonibus severior integritatis vindex*, nihil in Fontibus pervidetur. Quemadmodum plerique interpretes, qui ex Lexicis pendunt, animo, affectuque, & consilio Autoris neglecto, à scopo longissime aberrant, sive in Mose, sive in cæteris autoribus sacris. Tute cautior, qui in rebus istis antiquis scrutandis non in cortice hæres, sed animum in divino scriptore penetras, petus scindis, cordis penetralia inspicias, consilium scribendi attendis. Quo pacto nihil horum te fugit, quæ profundissime sepulta videbantur. Vale, Philologorum decus, & quos præclare calles, Fontium sacrorum luci feliciter
vive.

Helmst. d. 24. Jan. 1705.

☞ (o) ☞

Abar-

Abarbanelis

acutissimi Judæorum interpretis

Commentariolus

in Gen. II, 19. 20.

בס. פ. פירוש התורה

בעבור שלא אמר הכתוב מה עס יקרא' לו ולא אמר גם כן וכל עס
 אשר יקרא' לו האדם כ"ל לפרש הפסוקים האלה באופן אחר גם כן והוא
 שאמר השם אדם יקרא' לתברתו ויקרב לעצמו ב"ח בלתי מדבר
 יורה שהוא כמוהו כוונה אל התמירות כאותו אשר קרא וקרב אליו
 ובאמרם ו'ל לא לחנם הלך זרזיר אבל עורב אלא שהוא מינו והוא
 אמרו וכל אשר יקרא' לו האדם נפש חיה הוא שמו ר"ל של אדם שנתר
 בתברתו בדומה לו • והנה אדם קרא שמות לכל בעלי חיים והכיר
 טבעיהם אבל לא ראה בהם נקבה כאותה להודונו אליו והוא אמרו
 ולאדם לא מנא עזר כנגדו כי להיותו כוונה ללד שכלו לא נתר לו
 חמירות הנ"ח • ולזה כוונתו ו'ל באמרם שכל אדם על כל חיה ועוף
 ולא בתקררה דעתו בהם כלומר שכל בדעתו והתנוכחותו על טבעיהם
 ומהותיהם ולא בתקררה דעתו שיהיה זוננו וסבורו כסבור חזון
 זכרי הב"ח עם נקבותיהם ואז עפני ההכרה הולך ית' להוסיף את
 האשה מלבו ובשרו:

Commentario in Legem,

f. 28. c. 2. init.

Quoniam Moses non dicit v. 19. *Quo nomine vocaret illud*: Neque porro ait: *Quodcumq;* nomen, *quo vocaret illud Adam*: Pari jure aliter totam illam Mosis orationem atq; vulgo explicabimus. Scil. Divinum hoc fuisse oraculum: *Si Adam in sociam ad-vocaret, sibi que ad-scisceret, animal ratione carens, nihil aliud hoc fore, quam similiter obbrutescere, æque ac illa bestia, quam ad-vocaret sibi que jungeret.* Quo fere sensu proverbiali dixerunt Veteres: *Sturnus non sine causa sectatur corvos, cum similis sit generis.* Quo tendit porro Moses, *Quodcumque,* inquit, *animal ad-vocaturus ad se esset Adam, sui debebat esse nominis,* scil. Adami seu hominis, quod eligeret sibi pro focia, sibi quippe simile. Proindeque, edicente Mose, v. 20. *Adam nominatim omnes accersivit bestias, & naturam earum attendit, veruntamen necdum femellam in illis deprehendit aptam, quam sibi associaret.* Huc spectat Moses, dicens: *Pro Adamo non invenit auxilium,*
quod

quod ipsi esset simile. Cum enim sanam suam sequeretur rationem, non placuit illi ferina indoles. In hunc omnino sensum abeunt veterum Sapientes, quando memorant, *Adamum ad quamlibet bestiam & volucrem accessisse, at in illarum nulla animum acquiescisse.* Quorum hæc est sententia: Quod animo menteque sua curate volverit omnium bestiarum indolem ac conditionem, attamen in harum nulla animum ejus acquiescere potuisse, ut tale admitteret consortium, quali brutorum mares cum suis femellis uterentur. Hoc igitur facto, cum Adamus, rem ita se habere non posse in humana societate, animadvertisset, motus Deus, ut uxorem ex costa & carne ejus produceret.

Sp 2494

ULB Halle

3

005 041 848

nicht verknüpft

2.

Fd 1690^a

HERMANNI von der Garde

Ad Clarissimum Virum

PAVLVM MARTINVM
NOLTENIVM,

Poetam Laureatum Cæsareum,
Philologum insignem,

In Mosis

Severissimi morum censoris
historiam

Genes. II, 18. 19. 20.

De vocatis ab Adamo animalibus,
in Bochartum

EPISTOLA.

Editio secunda.

HELMSTADI,

Typis Georg. Wolfg. Hammii Acad. Typogr.
A. M DCCV.

